

LIETUVOS KARIUOMENĖ – SVARBUS TAUTOS UGDYMO 1919–1940 M. ORGANIZATORIUS

(Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos
Humanitarinių mokslų katedros mokslo darbų apžvalga)

Prof. habil. dr. Algirdas Ažubalis
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Vienas žymiausių XX a. II p. – XXI a. pr. Lietuvos edukologų Leonas Jovaiša (1921–2017) rašė: „Ugdymas <...> – asmenybę kuriantis žmonių bendravimas sąveikaujant su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis. Ugdymas – bendriausia pedagogikos kategorija, apimanti auginimą, švietimą, mokymą, lavinimą, auklėjimą, formavimą. <...> Minėtas sąvokas <...> sieja funkcinis ryšys: 1) švietimas realizuojamas mokymu; 2) mokymo paskirtis – ne tik išmokyti, bet ir lavinti, auklėti; 3) auklėjimo paskirtis – ne tik perteikti ugdytiniams kultūros vertybes, bet pagal jas formuoti ir jų elgesį, asmenybę. Ugdymo funkcijas galima pavaizduoti taip: auginimas → švietimas → mokymas → lavinimas → auklėjimas → formavimas.“¹

Aptarsime šias funkcijas, siedami jas su aptariamojo laikotarpio Lietuvos kariuomenės būkle. Kaip žinoma, nepalankiai susiklosčius istorinėms aplinkybėms Lietuvoje vėlai, palyginti su kitomis Europos valstybėmis, buvo sukurta tautinė raštija. Patekus į lenkų kultūrinę įtaką, jai keletą šimtmečių buvo skirtas tik konfesinių poreikių tenkintojos vaidmuo. Po 120 m. trukusios Rusijos okupacijos (iš jų 40 m. – lietuviškos spaudos draudimo), 1918 m. atgautos nepriklausomybės pradžioje, lietuviai, o ir kitų Lietuvoje gyvenusių tautybių gyventojai nepasižymėjo aukštu išsilavinimu. Iki 1904 m. trukęs spaudos draudimas reiškė tik vienos rusų kalbos dominavimą atkampaus Rusijos imperijos pakraščio švietime ir

---

¹ Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007, p. 312.

kultūroje. Tik 1904 m. panaikinus lietuviškos spaudos draudimą, Lietuvoje imtos kurti privačios lietuviškos ir lenkiškos pradžios, po 1915 m. – ir aukštesnės mokyklos (nuo tada pasaulietines mokyklas ėmė kurti ir žydai). 1918 m. pirmasis Lietuvos švietimo ministerijos valdytojas J. Yčas (1880–1931) rado veikiančias 8 lietuviškas gimnazijas, 11 progimnazijų ir apie 500 pradžios mokyklų. Negalėjo didžiuotis kiek ženklesniais skaičiais šioje srityje ir Lietuvos tautinės mažumos. Tad, savaime aišku, gana daug piliečių, atkūrus nepriklausomybę, buvo neraštingi: 1923 m. surašymo duomenimis, tarp 10 metų ir vyresnių Lietuvos gyventojų tokių buvo net 33,64 proc.² Tai turėjo omenyje ir besikuriančios Lietuvos kariuomenės vadovybė.

L. Jovaiša rašo: „Auginimas <...> – šeimos ir mokyklos veikla, teikianti materialines ir dvasines sąlygas augančiajai kartai bręsti. Auginimas apima slaugą, maitinimą, priežiūrą, aprūpinimą būtiniais reikmenimis, įvairius mokymus. Auginimo sąvoka beveik sutampa su pedagogine ugdymo sąvoka, bet jos skiriasi pobūdžiu. Ugdymas – tai kryptingas, planingas, nuolatinis procesas, trunkantis visą žmogaus gyvenimą. Auginimo procesas yra ne toks kryptingas ir baigiasi, kai vaikas subręsta savarankiškam gyvenimui. Auginimo sąvoka mokslinėje pedagoginėje literatūroje skiriama rečiau, bet kaip etnopedagogikos kategorija ji ypač dažna šeimoje, buitinėje kalboje.“³ Taigi daugiau kaip trečdalis karių nepriklausomybės pradžioje į kariuomenę ateidavo patyrę tik šios funkcijos poveikį (šeimoje, dažniausiai kaimo bendruomenėje, Bažnyčioje), nes nebuvo lankę mokyklos arba ją labai trumpai lankę.

Apie švietimą L. Jovaiša rašo: „Švietimas <...> – pagrindinė ugdymo funkcija, tenkinanti individo ir visuomenės informacinius poreikius. Pagrindinės švietimo funkcijos – mokymas ir lavinimas. Istoriskai susiklostė dvi švietimo formos: mokyklinis ir nemokyklinis (visuomeninis) švietimas. Mokyklinis švietimas – tai mokymo ir auklėjimo įstaigų sistemos veikla, teikianti augančiai kartai išsimokslinimą ir išsilavinimą. Švietimo sistemos pradėtos organizuoti seniai, pvz., Kinijoje – prieš 4000 m., Graikijoje – prieš 2500 m., Lietuvoje – prieš 600 m. <...> Nemokyklinio (visuomeninio) švietimo poreikis kilo vaduojantis iš scholastikos ir

---

² Lietuvos gyventojai: pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotinio gyventojų surašymo duomenys. Kaunas: Lietuvos Respublikos centrinis statistikos biuras, 1923.

³ Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas, p. 30–31.

feodalizmo, plėtojantis mokslui ir laisvajai minčiai. Šviečiamasis sąjūdis prasidėjo XVII a. Olandijoje, Anglijoje, vėliau Prancūzijoje <...>, Vokietijoje <...>. Lietuvoje šviečiamąjį amžiaus idėjas ėmė plisti XVIII a. II pusėje. XIX a. – švietėjų veiklos klestėjimo metas. Jis propagavo Vilniaus universiteto profesoriai, būvę studentai ir kita šviesuomenė <...>. Antroje XVIII a. pusėje išryškėjo naujos didaktinės idėjos, perimtos iš žymiųjų Europos pedagogų ir švietėjų, tačiau jos buvo sunkiai įgyvendinamos. Mokyklose vyravo lenkų kalba. 1795 m. Lietuva buvo įjungta į Rusijos imperijos sudėtį. Rusinimo tikslais daugėjo mokyklų, augo mokinių skaičius, keitėsi socialinė situacija, daugėjo išsimokslinusių lietuvių, kurie plėtojo gimtąją kalbą, mokslą, kultūrą <...>. Po 1831 m. sukilimo, kuriame dalyvavo nemažai Vilniaus universiteto profesorių ir studentų, 1832 m. caro valdžia uždarė Vilniaus universitetą – Lietuvos kultūrinio gyvenimo centrą, tačiau didaktinė mintis dar labiau pagyvėjo lietuvių švietėjų darbuose. Buvo rašomi elementoriai, kitokie vadovėliai, platinotos lietuviškos mokslinės ir grožinės knygos. XIX šimtmetis buvo lietuvių nacionalinės pedagoginės minties atgimimo laikotarpis. <...> Antroje XIX a. pusėje parengtuose pradinio mokymo vadovėliuose (elementoriuose), leidžiamoje periodinėje lietuviškoje spaudoje, kurioje pasirodė nemažai bendrosios pedagogikos ir didaktinių straipsnių, jaučiama padidėjusi rusų pedagoginės minties įtaka (K. Ušinskio, L. Tolstojaus ir kt.). Po 1863 m. sukilimo buvo uždrausta lietuviška spauda (1864–1904), uždarytos lietuviškos mokyklos. Didaktinei minčiai plėtoti nebuvo sąlygų. Vis dėlto slaptas švietimas lietuvių kalba įgijo platų užmojį. Daugiausia slaptajam švietimui nusipelnė M. Valančius (1801–1875) <...>. Didaktinė mintis pagyvėjo paskutiniaisiais XIX a. dešimtmečiais, nes daugiau lietuvių pasauliečių įsitraukė į mokyklų darbą, pedagogikos teorijos studijas. Tam reikšmės turėjo mokytojų seminarijos (Veiverių, Panevėžio), kuriose pedagogikos studijoms buvo skiriamos 5–6 pamokos per savaitę, nagrinėjamos Europos pedagogikos klasikų ir rusų žymiausių pedagogikos teoretikų idėjos bei pažiūros. <...> 1875 m. įsteigtas Vilniaus mokytojų institutas, kuriame taip pat daug skirta pedagogikai ir pedagoginei praktikai. Nors šių įstaigų tikslas buvo rengti carizmui ir stačiatikybei lojalius mokytojus, kartu sudarytos sąlygos ir didaktinės minties plėtotėi. Be to, periodinėje spaudoje, leidiniuose keltos J. H. Pestalocio, I. Kanto, K. Ušinskio, L. Tolstojaus didaktinės ir auklėjimo teorijos mintys. Lietu-

vių didaktinės pažiūros ryškios elementorių rengimo metodikoje <...>. Švietimas Lietuvoje XX amžiuje <...> pradėjo plėtotis atgavus spaudos lotyniškais rašmenimis laisvę. 1918 m. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę pradėtos steigti pradinės, vidurinės ir specialiosios mokyklos lietuvių dėstomąja kalba, kuriamos aukštosios mokyklos, daugėjo mokslinės ir mokslo populiarinamosios pedagoginės spaudos⁴. Tačiau, kaip jau minėjome, nemažai karių švietimo funkcijos poveikio nepatyrė, dar daugiau – iš dalies jį patyrė, nes buvo mokėsi, bet tik nedaugelis baigę pradžios mokyklas, nekaltant jau apie įgijusius aukštesnį išsilavinimą.

Mokymą L. Jovaiša apibrėžia taip: „Mokymas <...> – vadovavimas mokymuisi, t. y. tikslingas, nuoseklus mokytojo ir mokinių veikimas, stimuliuojantis ir organizuojantis mokinių pažintinę ir praktinę veiklą. Mokymas – viena iš ugdymo funkcijų. Jis paprastai vyksta įvairiose švietimo institucijose, mokytojui tiesiogiai bendraujant su mokiniais (pvz., per pamoką) arba netiesiogiai naudojantis knygomis ir kitomis mokymo priemonėmis.“⁵ Taigi ši funkcija irgi buvo daugiau ar mažiau paveikusi tik šiek tiek daugiau kaip pusę karių.

Apie lavinimą L. Jovaiša rašo: „Lavinimas <...> – fizinių, psichinių, praktinių mokėjimų ir sugebėjimų plėtojimas ir tobulinimas. Pagrindinės lavinimo funkcijos: 1) mokėjimų ir įgūdžių mąstyti ir veikti plėtojimas; 2) intelektualinių ir praktinių sugebėjimų, kūrybingumo ugdymas. Lavinimas – mokymo funkcija. Visais laikais pedagogikos teoretikai domėjosi asmenybės lavinimu, bet lavinimo funkcijos ir sritys buvo suprantamos įvairiai. Antikinės Graikijos pedagogai daugiau dėmesio skyrė fiziniam ir meniniam (dvasiniam, poetiniam, muzikiniam, šokio) lavinimui, retorikai, viduramžiais – loginiam mąstymui ir oratoriniam menui, naujaisiais laikais – proto lavinimui (J. H. Pestalocis, J. F. Herbartas, K. Ušinskis). Ilgainiui susikūrė dvi kryptys – formaliojo ir materialiojo lavinimo. Formalųjį lavinimą ypač pabrėžė I. Kantas, J. H. Pestalocis, F. A. Dystervėgas, J. F. Herbartas ir kt. Jo esmė – mažiau žinių, daugiau sugebėjimų. Materialiojo lavinimo pradininkas – J. A. Komenskis, kurio pansofijos (visapusiško žinojimo) idėja skatino jį ir jo pasekėjus plėsti lavinimo turinį. H. Spenseris taip pat manė, kad žinių gausumas lavina protą, jos

---

⁴ Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas, p. 288–289.

⁵ Ten pat, p. 152.

reikalingos praktikai. Lietuvių pedagogikos teoretikai ilgą laiką derino abu požiūrius. Dabar pabrėžiama, kad turi būti lavinamas ne tik protas, bet visa asmenybė.⁶ Tik vos daugiau kaip pusė karių buvo patyrę šios funkcijos poveikį per mokymą.

Auklėjimas, anot L. Jovaišos, yra „procesas, kai vyksta asmenybės santykių su aplinka, darbu ir savimi formavimas ir brandinimas. Tuos santykius lemia pasaulėžiūra, dorovė ir charakteris. Šie santykių veiksniai yra tiesioginis praktinio auklėjamojo darbo objektas, todėl pirmiausia ugdomos pažiūros ir įsitikinimai, dorybės ir geri charakterio bruožai. Auklėjimas yra seniausia žmogaus ugdymo funkcija. Lavinimas atsirado daug vėliau, kai susikūrė valstybės ir mokyklos. Visais laikais auklėjimo turinį, metodus ir formas lėmė istorinės, kultūrinės sąlygos“⁷. Beraščiai ir mažaraščiai Lietuvos kariai buvo auklėti tik šeimos ir juos supusios visuomenės, Bažnyčios.

L. Jovaiša apibrėžia ir formavimo sąvoką: „Formavimas <...> – ugdymo funkcija, kurios esmė – keisti žmogaus asmenybės, jos atskirų savybių ar psichinių procesų kokybę. Kokybės tobulinimas vyksta ugdant, lavinant, brandinant, auklėjant, prusinant asmenybę. Formavimasis vyksta ir savaime. Įvairius požiūrius, skonį, poelgius, kalbėjimo stilių formuoja ir atsitiktiniai veiksniai, patirti įspūdžiai. Todėl, tiriant pedagoginius reiškinius, sunku diferencijuoti poveikius, lėmusius kurio nors asmenybės bruožo formavimąsi.“⁸

Taigi į Lietuvos kariuomenę stodavo nepakankamai išprususios asmenybės. Norint tinkamai parengti karius, teko imtis kariuomenei nebūdingų pedagoginių ugdymo funkcijų, karininkus rengti ne tik kaip vadus, bet ir kaip pedagogus, o kareivius mokyti ne tik kariuomenėje paprastai mokomų dalykų, bet papildomai – beraščius ir mažaraščius – pradinėje mokykloje mokomo skaitymo, rašymo, matematikos ir kitų mokomųjų dalykų.

Be intelektualinio ugdymo, svarbus yra ir fizinis ugdymas, sportas. Yra žinoma, kad Lietuvos kariuomenėje jam buvo skiriamas reikiamas dėmesys. Tačiau platesnių tyrimų šia tema nėra. Daugiausia žinių šia tema pa-

⁶ Ten pat, p. 133–134.

⁷ Ten pat, p. 30.

⁸ Ten pat, p. 76.

teikia Jonas Narbutas⁹. Jo knygutėje skaitome: „Kariuomenės vadovybei gana anksti rūpėjo fizinis karių parengimas, nes jau 1921 m. Generalinio štabo literatūros skyrius išleido pirmą Lietuvoje sporto literatūros leidinį „FUTBOLAS“, kuris buvo parašytas Stepo Garbačiausko, o 1922 m. veikęs prie kariuomenės vadovybės Karo Mokslų Skyrius išleido K. Dineikos „Krepšiasvydį vyrams“ ir dr. J. Ereto „Kumščiasvydį“, o metų pabaigoje – „Lengvosios Atletikos Vadovėlių“, taip pat parašytą K. Dineikos ir dr. J. Ereto. Taigi kariuomenė buvo pirmas mūsų sportinės literatūros leidėjas nepriklausomoje Lietuvoje. 1921 m. kariuomenės leistuose „Atspindžiuose“ tilpo pirmosios Lietuvos sportinio gyvenimo nuotraukos, o kai pasirodė savaitraštis „Karys“, jo skiltyse daug buvo rašoma apie sportą ir gvildenami su juo susiję klausimai, <...> autoriumi dažniausiai buvo S. Garbačiauskas. Vėliau, kariuomenės sportinei veiklai stiprėjant, buvo įvestas net ir sporto skyrius, kuriame aprašoma ne tik kariuomenės, bet ir visa Lietuvos sportinė veikla. Atsirado ištisa eilė karių – sporto veikėjų ir specialistų, kaip kpt. Vabalas, ltn. B. Keturakis ir kiti, kurie dažnai „Kario“ skiltyse rašydavo įvairiais sporto reikalais.“¹⁰

Rūpintasi ir sporto instruktorių rengimu. Todėl į Čekoslovakiją buvo pasiųstas ltn. Martynas Paura (1897–?), kuris ten baigė specialius gimnastikos ir mankštos kursus. 1923 m. pirmuoju kariuomenės sporto instruktoriumi buvo paskirtas Steponas Garbačiauskas¹¹. 1924 m. liepos 15 d. buvo įsteigta Kariuomenės sporto draugija, kuri rūpinosi sporto

⁹ Narbutas J. Sportas nepriklausomoje Lietuvoje (1919–1936). Chicago, Ill.: M. Morkūno sp., 1978.

¹⁰ Ten pat, p. 61– 62.

¹¹ Steponas Garbačiauskas (1900 04 17–1983 08 30) – sporto žurnalistas, lengvaatletis, futbolininkas, diplomatas. Vienas sporto pradininkų Lietuvoje. 1914–1918 metais gyveno Maskvoje, 1918-aisiais grįžo į Kauną. Pagrindinis pirmųjų sporto organizacijų – LSS (1919 m.), LFLS (1920 m.) ir LFL (1922 m.) – kūrėjas. Lietuvos lengvosios atletikos rekordininkas. 1919–1928 metais žaidė įvairiose Lietuvos futbolo komandose. 1924 metų Paryžiaus olimpinėse žaidynėse buvo Lietuvos sporto delegacijos vadovas, futbolo rinktinės kapitonas. 1925–1930 metais S. Garbačiauskas ėjo Argentinos konsulato sekretoriaus pareigas, nuo 1930 metų dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje, nuo 1936 metų – Lietuvos vicekonsulas Ciuriche (Šveicarija). Po Antrojo pasaulinio karo kurį laiką buvo BALF'o atstovas Šveicarijoje, padėjo rengti tarptautines varžybas. 1938 metais apdovanojtas Ldk Gedimino IV laipsnio ordinu. Parašė knygas „Futbolas“ (1921), „Oficialės futbolo taisyklės“ (1922), „Lengvosios atletikos taisyklės“ (1922).

literatūra, sporto instruktorių ir teisėjų, Lietuvos kariuomenės pirmenybių, kuriomis domėjosi Lietuvos visuomenė ir gausiai jas lankydavo, rengimu. Šios draugijos aktyviausi steigėjai buvo plk. Brunonas Štencelis (1892–1943 Vorkutoje), mjr. Karolis Austas (1890–?), mjr. Jonas Pyragius (1902–1975 Australijoje), kpt. Povilas Kaladė (1899–1941 06 29 Baltarusijoje, nužudytas čekistų). Lietuvos sporto arenoje kariai sportininkai pasirodė jau 1921 m., nes dalyvavo pirmose lengvosios atletikos pirmenybėse, o kitais metais ir Lietuvos futbolo pirmenybėse. Kariuomenė buvo pirmoji, kuri Kaune, Karo mokyklos teritorijoje, įrengė pirmąjį stadioną su gera futbolo aikšte, bėgimo takais ir duobėmis šuoliams. Beveik kiekvieno kariuomenės dalinio pratybų aikštėje buvo įrengiamos futbolo aikštės, krepšinio ir kai kur teniso aikštelės. Kariuomenė daug prisidėjo prie sporto populiarinimo visoje Lietuvoje, tad daugelis vaikinių, atlikę karo prievolę, įsijungė į civilines sporto organizacijas ir toliau lavino savo fizines jėgas.

Žirginio sporto Lietuvoje pradininkai buvo kavalerijos pulkai. Pradėję rungtyniauti tarpusavyje, vėliau jie rūpinosi žirginio sporto populiarinimu visuomenėje. Įsteigus Kūno kultūros rūmus, tik kavalerijos karininkų pastangomis buvo organizuotas „Vytijos“ sambūris, itin išjudinęs kaimo jaunuosius raitininkus. Taip pat ir Kaune buvo įsteigta jojimo mokykla, kurios paslaugomis pasinaudojo šimtai jojimo mėgėjų. Nemažai karių, atlikę karo prievolę kavalerijos pulkuose ir grįžę į civilinį gyvenimą, įsiliejo į žirginio sporto mėgėjų eiles, ypač į raitųjų šaulių būrius.

Kad galėtų perimti Vakarų kariuomenių patirtį karių fizinio lavinimo srityje, kariuomenės vadovybė siūsdavo karininkus, sporto specialistus tobulintis užsienį. 1927 m. į Prancūziją buvo išsiųstas pasitobulinti mjr. dr. Antanas Jurgelionis (1894–1976), o 1935 m. į Belgiją lt. Jonas Vabalas (1908–1978)¹². Beje, tai buvo labai tuo metu Lietuvos sporte labai žinomi, jam nusipelnę žmonės. A. Jurgelionis buvo vienas Lietuvos sporto lygos (veikusios 1922–1932 m.) kūrėjų, 1926–1928 m. – jos vadovas. J. Vabalas 12 kartų buvo Lietuvos įvairių lengvosios atletikos rungčių čempionas, 7 kartus gerino šalies rekordus. Belgijoje, Briuselyje, jis 1937 m. baigė Aukštąjį karo fizinio lavinimo institutą.

¹² Ten pat, p. 62 – 64.

Nelabai daug žinių randame ir dabar paskelbtuose šaltiniuose. Bene daugiausia jų yra Kęstučio Miškinio (1932–2019)¹³ monografijoje. Istorinę sporto vystymosi Lietuvoje apžvalgą jis pradėjo nuo LDK susikūrimo: „Susiformavus <...> pirmajai Lietuvos valstybei – <...> LDK <...>, fizinis lavinimas įgavo pakankamai organizuotą pobūdį. Anksčiau fiziniai pratimai buvo atliekami kaip tam tikri magiški ritualai ruošiantis medžioklei bei laisvalaikio žaidimai, <...> vėliau fizinio lavinimo turinys buvo orientuojamas į karių fizinį lavinimą. Gerą LDK karių fizinį parengtumą vaizduoja savo poemoje „Radviliada“ Jonas Radvanas (1588), „Karolomachija“ Laurynas Bojeris (1606), „Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę“ Mikalojus Husovianas (1523). Pastarojoje aukštinamas kunigaikštis Vytautas, jo gebėjimas organizuoti įvairias pratybas: šaudymą iš lanko, iečių mėtymą, raitelių lenktynes, imtynes ant žirgų, plaukimą, irklavimą ir kt.“¹⁴ Todėl „lietuvių kariai pasižymėjo didele energija ir ištvėrme, kurios reikėjo norint pasiekti Volgą, Juodąją jūrą ir kitas tolimas vietas“¹⁵.

Kadangi monografijoje akcentuojamas sporto trenerių rengimas Lietuvoje, apie mūsų nagrinėjamąjį laikotarpį parašyta: „1924 m. Fizinio lavinimo centras prie Aukštųjų karininkų kursų parengė pirmąją gimnastikos ir fechtavimosi instruktorių laidą. 1924 m. tuos kursus baigė 21, 1925 m. – 16, 1926 m. – 17, 1927 m. – 18 karininkų. 1924 m. prie Aukštųjų karininkų kursų <...> buvo organizuoti pirmieji kariuomenės sporto instruktorių kursai, kuriems vadovavo Čekoslovakijoje baigęs specialius mokslus karininkas M. Paura. Kursų lektoriais dirbo Lietuvos sporto pradininkai – pirmasis kariuomenės sporto instruktorius S. Garbačiauskas, V. Balčiūnas ir A. Vasiliauskas. Kursus baigė 14 karininkų. 1932 m. šešių savaičių slidinėjimo kursai buvo organizuoti prie karo mokyklos. Juos lankė 30 karininkų, dėstė Švedijos karininkas Nelsonas Viomingas <...>. 1930 ir 1931 m. Palangoje vyko karinio rengimo ir kūno kultūros vadovų kursai, kuriuos organizavo dr. A. Jurgelionis.“¹⁶

---

¹³ Miškinis K. Kūno kultūros ir sporto specialistų rengimo tobulinimas. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija, 2000.

¹⁴ Ten pat, p. 15.

¹⁵ Ten pat, p. 16.

¹⁶ Ten pat, p. 19.

Labai kuklios žinios pateikiamos ir kapitaliniame Lietuvos kūno kultūros ir sporto istoriją nagrinėjančiame darbe¹⁷. S. Stonkaus darbuose¹⁸ Lietuvos kariuomenė, kaip aktyvi sporto veiklos organizatorė, apskritai neminima, minimi tik kai kurie kariai, aktyviai dalyvavę toje veikloje, bet irgi neakcentuojant jų priklausomybės karinėms pajėgoms – tai matyti tik iš nuotraukų. Beje, pirmajame S. Stonkaus darbe yra nuotrauka, po kuria užrašas skelbia, kad pirmasis Lietuvoje buvo įrengtas Lietuvos kariuomenės stadionas. Tad čia tyrėjams – sporto edukologams – galima daug ką nuveikti, nes vis dar mažai ištirtos sporto, fizinės kultūros vystymo Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m. problemos ir Lietuvos kariuomenės veiklos šioje srityje įtaka šalies fizinės kultūros ir sporto raidai. Sporto edukologams čia dar tebėra didelės tyrimų perspektyvos.

Pirmas autoriui sukėlęs susidomėjimą išsilavinimo lygiu aptariamojo laikotarpio Lietuvos kariuomenėje šaltinis buvo A. Anušausko knyga¹⁹. Joje pateiktos žinios apie Lietuvos kariuomenės Žvalgybos skyriaus tarnautojus 1922 m. tiesiog pritrenkė: bemokslių buvo 5 %, baigusių liaudies (pradžios) mokyklas – 19 %, gimnazijos 2 klases – 11 %, 3 klases – 9 %, 4 klases – 29 %, 5 klases – 4 %, 6 klases – 7 %, 8 klases – 10,5 %, spec. mokyklas – 2 %, aukštąsias mokyklas – 0,5 %, studijuojančių jose – 2 %²⁰. O juk tai buvo kariuomenės smegenys. Todėl suprantama, kad kariuomenei teko imtis spęsti ugdymo problemas. Apie tai, kaip jos buvo sprendžiamos Lietuvos kariuomenėje iki 2000 m., labai trumpai buvo rašęs²¹ tik doc. dr. Vytautas Lesčius (1932–2015), o platų tyrimą atliko Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedra, 2000 m. pabaigoje suformulavusi tyrimo temą „Lietuviškos mokyklos raida ir sukaupto joje patyrimo taikymas optimizuojant kariūnų ugdymo procesą“, kurios pirmoji potemė buvo „Karinė pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.) ir sukaupto tais metais patyrimo taikymas dabar-

¹⁷ Lietuvos kūno kultūros ir sporto istorija. Ats. redaktorius H. Šadžius. Vilnius: Margi raštai, 1996.

¹⁸ Stonkus S. Sportas tarpukario Lietuvoje. Kaunas: Šviesa, 2007; Stonkus S., Baliūnas M. Jie platino ir gilino Lietuvos krepšinio upę. Vilnius: Lietuvos krepšinio federacija, 2012.

¹⁹ Anušauskas A. Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940. Vilnius: Mintis, 1998.

²⁰ Ten pat, p. 78–79.

²¹ Lesčius V. Lietuvos kariuomenė, 1918–1920. Vilnius: Leidybos centras, 1998, p. 103–107.

tinėmis sąlygomis“. Rezultatai – paskelbta apie 30 mokslinių ir apie 40 mokslo populiarinamųjų straipsnių, juose skelbta medžiaga apibendrinta 5 monografijose, skaityta per 10 pranešimų tarptautinėse ir šalies mokslinėse konferencijose, apginta pirmoji ir kol kas vienintelė Lietuvoje karo pedagogikos disertacija²².

Apžvelgsime jau išspausdintas monografijas, juolab kad jų tiražai buvo nedideli, o išliekamoji vertė, kaip vėliau matysime iš recenzentų pastabų, didelė. Pirmoji monografija²³ buvo skirta karo pedagogikos raidai Lietuvos kariuomenėje apžvelgti. Monografijos pratarmę, išvadas ir rodykles parengė prof. habil. dr. Algirdas Ažubalis.

Pirmąjį skyrių, apžvelgiantį karininkų – karo pedagogų rengimo istoriją Lietuvoje 1919–1940 m., parašė doc. dr. Feliksas Žigaras. Dabar šį skyrių jis išplėtė iki didelės dviejų dalių monografijos²⁴.

Antrajame skyriuje, kurio autoriai yra prof. habil. dr. A. Ažubalis ir kpt. R. Kazlauskaitė-Markelienė, išanalizuoti pagrindiniai lietuviški karo pedagogikos šaltiniai (plk. K. Žuko, plk. V. Biržiškos, plk. P. Tarasenos ir kitų darbai, iš viso 17 šaltinių, paskelbti „Mūsų žinyno“ ir „Kardo“ žurnaluose). Labiausiai domėtasi, kokiais metodais ikikarinės Lietuvos kariuomenėje buvo stengiamasi kuo efektyviau ugdyti mūsų jaunimo ištikimybę ir meilę Lietuvai, ugdyti kareivį – pilietį. Pabrėžta, kad karo pedagogikos carinės Rusijos kariuomenės karininkai nebuvo mokomi, ir tuo jauna Lietuvos kariuomenė kokybiškai skyrėsi nuo pirmosios, nes drąsiai ėmė diegti Vakarų Europos ir JAV kariuomenių patirtį šioje srityje.

Antrąjį skyrių papildė trečiasis, kurio autorius yra doc. dr. B. Puzinavičius. Jis išanalizavo karininkų – karo pedagogų psichologines ugdymo ir saviugdos problemas, remdamasis pagrindiniais šiais klausimai paskelbtais straipsniais anksčiau minėtuose „Mūsų žinyno“ ir „Kardo“ žurnaluose ir J. Gobio knyga.

---

²² Kazlauskaitė-Markelienė R. Lietuvos karininkų pasirengimo karių pilietiniam ugdymui 1919–1940 m. ir 1992–2009 m. raiška ir pokyčiai. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2010.

²³ Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F. Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007.

²⁴ Žigaras F. Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940. I– II d. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2019.

Ketvirtojo ir penktojo skyrių autorė kpt. doc. dr. A. Petrauskaitė, remdamasi pagrindiniais minėtų žurnalų straipsniais, kai kuriomis knygomis ir archyvine medžiaga, išanalizavo karininkų – karo pedagogų, turinčių auklėti kareivius ir savo asmeniniu pavyzdžiu, etinio ir dorinio ugdymo problemas ikikarinėje Lietuvoje.

Šeštajame skyriuje prof. habil. dr. A. Ažubalis ir kpt. R. Kazlauskaitė-Markelienė aptarė, kaip 1920–1940 m. buvo sprendžiami Lietuvos kariuomenės kareivių ir karininkų išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimo klausimai. Skyriaus autoriai išnagrinėjo 41 literatūros ir 22 archyvinius šaltinius. Jie pažymėjo, kad Lietuvos kariuomenėje greitai buvo pastebėtas poreikis organizuoti kareivių raštingumo kėlimo užsiėmimus, entuziastingai imtasi šio darbo ir greitai pasiekti teigiami rezultatai. Kartu skyriuje aptarta, kaip tuo metu buvo organizuota karinė spauda, bibliotekos, meno saviveikla, karių ekskursijos, pasinaudota naujų žiniasklaidos priemonių – kino, radijo – galimybėmis. Pabrėžtas ir ekonominis karių švietimas. Kadangi tarnyba kariuomenėje buvo privaloma visiems sveikiems vyrams ir trukdavo apie 1,5 m., į visuomenę po jos greitai grįždavo jau gerokai platesnio akiračio jaunuoliai. Tai buvo greitai pastebėta ir įvertinta. Vyras, atitarnavęs kariuomenėje, įgydavo visuomenėje aukštesnį statusą.

Kadangi antrajame Nepriklausomybės dešimtmetyje visuomenės išsilavinimo lygis pakilo, kariuomenė galėjo rūpintis ir kitais ugdymo reikalais. Buvo sudarytos sąlygos puskarininkiams baigti progimnazijas: kariuomenės dalyse buvo įsteigti specialūs kursai, kuriuose palaipsniui buvo išeinama jų I, II, III ir IV klasių programa. Tai irgi prisidėjo prie ugdymo problemų visuomenėje sprendimo. Baigę tarnybą kariuomenėje labiau išsilavinę puskarininkiai galėjo gauti aukštesnes pareigas civilinėse įstaigose, jėgos struktūrose. Kai kuriose jie buvo tiesiog pageidaujami: antai į Valstybės saugumo departamentą „neleista priimti tokių, kurie „ieško geresnės duonos“ (bedarbių), nebuvo tarnavę Lietuvos kariuomenėje (puskarininkiais)“²⁵. Panašiai buvo pasiekta, kad karininkai iš pradžią įgytų bent vidurinį išsilavinimą, sudarytos sąlygos siekti aukštojo (ne tik karinio) išsilavinimo, skatinta mokytis užsienio kalbų.

²⁵ Anušauskas A. Lietuvos slaptosios tarnybos, 1918–1940, p. 208.

Priešpaskutiniame skyriuje prof. habil. dr. A. Ažubalis ir kpt. R. Kazlauskaitė-Markelienė aptarė Lietuvos kariuomenės karininkų supažindinimo raidą su užsienio kariuomenių patirtimi nagrinėjant ir sprendžiant įvairias karo pedagogikos problemas.

Paskutinis skyrius, kurio autorius yra prof. habil. dr. A. Ažubalis, skirtas karo pedagogikos aktyviausių kūrėjų Lietuvoje atminimui. Jame pateiktos 77 asmenų – 72 karininkų ir 5 civilių – biografijos, išanalizuoti šių žmonių darbai, laimėjimai ir likimai. Deja, kai kurie itin tragiški, kaip ir visų Lietuvos nepriklausomybės kūrėjų...

Lietuvos kariuomenė rūpinosi ir karinio rengimo diegimu į ugdymo procesą to meto bendrojo ugdymo ir profesinėse mokyklose (aukštesniosiose ir aukštosiose). Tai nagrinėjama antrojoje katedros parengtoje monografijoje²⁶. Monografiją sudaro įvadas ir 7 skyriai.

Pirmajame skyriuje „Vyresniųjų mokinių karinis rengimas“ analizuojamas praktinis šio darbo organizavimas, teorinis jo pagrindimas ir didaktiniai patarimai. Antrojo skyriaus „Karinis rengimas pradžios mokyklose ir jaunesnėse aukštesniųjų mokyklų klasėse“ pradžioje irgi aptartas šio darbo praktinis įgyvendinimas, vėliau analizuojamas teorinis pagrindimas ir didaktiniai nurodymai, trečiajame skyriuje „Studentija ir karinis rengimas“ – studentų karinio rengimo problemų sprendimas. Ketvirtasis skyrius „Pedagogų opozicija prieš karinį rengimą“ aptaria kai kuriuos to meto periodikoje pasirodžiusius negausius opozicinius (dažniausiai kairiųjų pažiūrų pedagogų pacifistų) straipsnius ir jų kritiką. Penktajame skyriuje „Karinis rengimas užsienyje XX a. 3–4 dešimtmečiuose“ pristatomi šios tematikos straipsniai ir užsienyje išleisti leidiniai, recenzijos Lietuvos karinėje periodikoje. Šeštajame skyriuje „Kaip prisimenamas ir vertinamas karinis patriotinis auklėjimas Nepriklausomoje Lietuvoje“ analizuojama dabartinė memuarinė literatūra, kurioje aptarti teigiami atsiminimai apie skautų, jaunųjų šaulių, kariuomenės ir mokyklos bei visuomenės bendravimo veiklą. Septintajame skyriuje „Karinio rengimo sistemos Lietuvoje pagrindėjai ir kūrėjai“ pateiktos 107 monografijoje analizuotų knygų ir straipsnių karinio rengimo klausimais autorių, karinės periodinės spaudos, Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo

---

²⁶ Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Žilėnienė V. Karinis rengimas Lietuvos mokykloje (1929–1940 m.). Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2009.

skyrčiau vadovų ir darbuotojų, Šaulių sąjungos vadovų ir darbuotojų, Skautų sąjungos veikėjų, paminėtų Švietimo ministerijos darbuotojų, mokyklų direktorių, mokytojų ir karinio rengimo instruktorių gyvenimo ir veiklos biografijos: 106 – lietuvių, viena – užsieniečio, italų rašytojo, karininko Edmondo de Amičio (de Amicis, 1846 10 31, Oneglia (Ligūrija, Italija) – 1908 03 11, Bordigera, Italija). Pastaroji biografija įtraukta pagerbiant autoriaus, kurio kūriniai itin dažnai buvo pateikiami lietuviškuose vadovėliuose kaip ugdančios patriotizmą, meilę tėvynei, atminimą ir norint atkreipti būsimų vadovėlių autorių dėmesį į jo kūrybą. Iš 106 lietuvių 59 (55,66 proc.) buvo karininkai, 35 (33,01 proc.) – pedagogai, 2 (1,89 proc.) – dvasininkai, 10 (9,44 proc.) – kitų profesijų atstovai. Jų likimai – dalis anos prieškarinės nepriklausomos Lietuvos inteligentijos, taip neapkęstos okupantų, supratusių, kad jos papirkti, apgauti nepavyks, kad ji kels į kovą prieš okupaciją visą tautą. Jų biografijos gali ir turi pasitarnauti dabartinės ir būsimųjų kartų patriotiniam auklėjimui. Monografijos pabaigoje pateiktos išvados, santrauka (lietuvių ir anglų k.), sutrumpinimai, literatūra ir šaltiniai (255 pozicijos), asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės.

Beje, ši monografija iš pradžių mokslinio tyrimo grupės darbe nebuvo planuota. Buvo planuotas tik atitinkamas pirmosios monografijos skyrius, tačiau, susiklosčius aplinkybėms, jis tapo monografija.

Trečioji monografija²⁷ skirta Lietuvos kariuomenės indėliui į valstybinės lietuvių kalbos vystymą. Po įvado pateiktame pirmajame skyriuje „Valstybinės lietuvių kalbos įsigalėjimas Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)“ aptariamas karybos lietuviškosios terminijos kūrimas ir kaip valstybinės lietuvių kalbos buvo mokomi Lietuvos kariuomenės karininkai, nes dalis jų buvo baigę rusiškas mokyklas ar buvo ne lietuvių tautybės. Antrajame skyriuje „1918–1940 m. lietuviškos karinės periodikos straipsniai apie karybos terminus ir lietuvių kalbą“ išanalizuoti to meto Lietuvos karinės periodikoje paskelbti straipsniai apie karybos terminus ir kalbos kultūrą. Trečiasis skyrius, jau tapęs tradiciniu aptariamų monografijų cikle, – „Asmenys, aktyviausiai kūrę lietuviškąją karybos

²⁷ Ažubalis A., Builienė D., Kazlauskaitė-Markelienė R. Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.). Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2010. 214 p.

terminiją ir diegę valstybinę lietuvių kalbą kariuomenėje“. Jame pateikiamos monografijoje apžvelgtų straipsnių ir kitų darbų, susijusių su lietuviškosios karybos terminijos kūrimu ir valstybinės lietuvių kalbos Lietuvos kariuomenėje diegimu, 73 aktyviausių žmonių, dirbusių valstybinės kalbos diegimo kariuomenėje ir lietuviškosios karybos terminijos srityje, biografijos. Daugiausia jų bėgdami nuo bolševikinio teroro po karo atsidūrė Vakaruose – net 28 (38,36 proc.). Sibiro tremties, lagerių, bolševikinių kalėjimų baisumus patyrė 18 (24,66 proc.) asmenų. Taigi net 49 (67,12 proc.) yra arba labai, arba daugiau ar mažiau nukentėję nuo bolševizmo. Prieš karą ar jo metu mirė 11 (15,07 proc.) aprašytų skyriuje asmenų. Nežinomas 5 asmenų (6,85 proc.) likimas. Iš kariuomenės dar Nepriklausomojoje Lietuvoje buvo pašalintas 1 teistas (1,37 proc.) karininkas. Po karo Lietuvoje įvairias pareigas ėjo 5 (6,85 proc.) asmenys. Džiaugėmės, kad šioje monografijoje jau galėjome pasinaudoti aštuonių tomų enciklopediniu leidiniu „Lietuvos kariuomenės karininkai“ ir taip pat truputį pasididžiuoti, kad kai kurias jame pateiktas biografijas papildėme. Monografijos pabaigoje pateiktos išvados, santrauka (lietuvių ir anglų k.), sutrumpinimai, literatūra ir šaltiniai (161 pozicija), asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės.

Ši monografija iš pradžių mokslinio tyrimo grupės taip pat nebuvo planuota. Buvo planuotas tik atitinkamas pirmosios monografijos skyrius, bet ją turėjusi parašyti autorė lektorė Aldona Mackevičienė (1960–2004) tragiškai žuvo, suspėjusi paskelbti vos vieną straipsnį ir perskaityti pranešimą konferencijoje (Marijampolė, 2004), tad laikėme, kad yra būtina išanalizuoti šiuos klausimus. Analizės metu gimė vėl nauja monografija. Įdomu tai, kad ji buvo pristatyta Patriotų ir Kalbos premijoms gauti. Monografijos, kaip minėta, išleistos nedideliu tiražu, todėl jos pamazu virsta bibliografinėmis retenybėmis.

Ketvirtoji monografija²⁸ gimė todėl, kad, aptarus Lietuvos kariuomenės bendrąją edukacinę veiklą ir lietuvių kalbos vietą joje, kaip savotiškoje edukacinėje institucijoje, natūraliai reikėjo žengti toliau ir išanalizuoti antrojo pagal svarbą daugelyje ugdymo įstaigų mokomojo dalyko – matematikos – vietą, jos mokymą Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m. Tad

---

²⁸ Ažubalis A. Matematikos taikymas Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.). Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2015.

po įvado joje pateikti 4 skyriai, kuriuose į šį klausimą nuodugnai atsakyta. I skyriuje „Kai kurios istorinės žinios apie matematikos taikymą Lietuvos kariuomenėje (nuo seniausių laikų iki XVIII a. pab.)“ trumpai aptarti su matematikos taikymu susiję momentai, tekste pristatomos 12 Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karinių veikėjų biografijų. II skyriuje „Matematika ir jos taikymas rengiant karininkus, puskarininkius ir kareivius (1918–1940 m.)“ aptariamas Lietuvos Karo mokyklos, Aukštųjų karininkų kursų, Vytauto Didžiojo aukštųjų karininkų kursų organizavimas ir veikla, matematikos ir su ja susijusių dalykų mokymo lygis šiose mokymo įstaigose, paliečiami puskarininkių ir kareivių matematikos ir su ja susijusių dalykų mokymo klausimai. Tekste trumpai aptariamos 212 (keletas – išnašose) Lietuvos karininkų ir kitų, glaudžiai su jais bendradarbiavusių, asmenų, susijusių su matematikos mokymu(-si) ir jos taikymu, biografijos (pabaigoje – pateikta jų apibendrinamoji lentelė), išnašose – 20, daugiausia užsienio matematikų, biografijų. III skyriuje „Karybos darbų, kuriuose taikyta matematika, autoriai, jų darbų santraukos. Nežinomų autorių darbų santraukos“ pristatomos 45 darbų autorių biografijos, skyriaus pabaigoje – jų apibendrinimas. Po kiekvieno autoriaus biografijos pateikiamas literatūros (kartais – ir archyvinių šaltinių) apie jį sąrašas, jo darbų sąrašas ir jų santraukos. Pateiktos ir nežinomų autorių darbų santraukos. Iš viso aptarta 15 knygų ir 88 straipsniai. 3 sudėtingesnių straipsnių keletas puslapių faksimilės pateiktos prieduose, skyriuje yra nuorodos į juos. Išnašose pateiktos 5 užsienio autorių, teksto pradžioje – 3 Lietuvos karininkų trumpos biografijos, išnašose – 2 išsamios Lietuvos matematikų biografijos. IV skyriuje „Karo mokyklų ir karininkų kursų matematikos bei artimų matematikai dalykų dėstytojai ir kiti matematiką taikę savo veikloje karininkai“ smulkiau aprašytos 23 biografijos, skyriaus pabaigoje pateiktas jų apibendrinimas. 2 lietuvių ir 9 užsienio mokslininkų biografijos pristatytos išnašose. Monografijos pabaigoje pateiktos išvados, minėti I–III priedai, santraukos (lietuvių ir anglų k.), sutrumpinimai, literatūra ir šaltinių sąrašas (247 pozicijos), asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės.

Siekiant praplėsti skaitytojų ratą ir atsižvelgiant į tai, kad daugelis aptartų darbų dabar turi daugiau istorinę, negu praktinę reikšmę (labai ištobulėjo XXI a. karybos technika), monografijoje vengta gilaus matematinio darbų nagrinėjimo, daugeliu atvejų pasitenkinta tik bendra jų apžvalga. Nepaisant to, ją labai teigiamai įvertino ataskaitiniame prane-

šime apie 3 metų Lietuvos matematikų draugijos veiklą jos prezidentas, Vilniaus universiteto profesorius habil. dr. Remigijus Leipus: „Algirdas Ažubalis 2015 m. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos leidykloje išleido įdomią knygą „Matematikos taikymas Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m.“²⁹. Jau šios 4 monografijos leidžia kalbėti apie seriją, kurios bendras pavadinimas galėtų būti „Lietuvos kariuomenės edukacinis kultūrinis indėlis ugdant laisvos Lietuvos visuomenę 1918–1940 m.“, tuo labiau kad panašiai buvo suformuluotas Lietuvos moterų lygos (vadovė – prof. habil. dr. Ona Voverienė, žymiausia Lietuvos ir Europos mokslinės bibliografijos specialistė) renginio, kuriame minėtų pirmųjų trijų monografių vienas autorių, autorių grupės vadovas, atsakingasis redaktorius ir ketvirtosios monografijos autorius, pristatė visas tris minėtas monografijas, pavadinimas³⁰. Beje, visos šios monografijos nestokojo spaudos dėmesio³¹. Ypač daug jo nusipelnė seniausiai išleistoji – „Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)“³². Jau minėta prof. habil. dr. O. Voverienė apie ją rašė: „Knyga „Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)“ – tai vienas rimčiausių pretendentų į patriotinio Lietuvos jaunimo ugdymo aukso fondą. Ji tikrai to verta jos iniciatoriaus ir redaktoriaus prof. Algirdo Ažubalio dėka. Linkime jos redaktoriui sėkmės ugdant karo pedagogikos Lietuvoje mokslinę mokyklą, kurios pirmųjų autorių Rolandos Kazlauskaitės-Markelienės, Audronės Petrauskaitės,

²⁹ Leipus R. Lietuvos matematikų draugijos veikla 2014–2017 metais. *Lietuvos matematikos rinkinys*, t. 58, ser. B, 2017, p. 3.

³⁰ Veličkaitė L. Lietuvos kariuomenės kultūrinis indėlis 1918–1940 m. *Lietuvos aidas*, 2011, vasario 2, kovo 5.

³¹ Veličkaitė L. Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). *Lietuvos aidas*, 2007, gruodžio 5; Pristatyta monografija. *Kariūnas*, 2007, Nr. 4, p. 34; Voveris V. Naujos knygos. *Savanoris*, 2007, gruodžio 20; Voverienė O. Žmogus gali pasiekti viską, jei tik netinginiaus... Apie matematiką, pedagogą, habil. dr. prof. Algirdą Povilą Ažubalį. *Lietuvos aidas*, 2009, kovo 28; Veličkaitė L. Profesorius Algirdas Povilas Ažubalis – jubiliejus ir veikla. *Lietuvos aidas*, 2009, liepos 22; Voverienė O. Žmogus gali pasiekti viską, jei tik netinginiaus... Apie matematiką, pedagogą, habil. dr. prof. Algirdą Povilą Ažubalį. *Žymieji XX a. Lietuvos mokslininkai*. Vilnius, 2009, p. 55–58; Jablonskienė A. Ką myli kariūnės ir gerbia kariūnai. *Respublika*, 2011, kovo 10; Berezauskienė A. Matematikos mokslo istorijos, karo pedagogikos ir gimtojo krašto tyrėjas. *Utenos apskrities žinios*, 2018, rugsėjo 5; Profesorius Algirdas Povilas Ažubalis – gimtojo krašto ir mokslo istorijos kūrėjas. *Mokslo Lietuva*, 2018, rugsėjo 5.

Broniaus Puzinavičiaus ir Felikso Žigaro žingsniai į ją pasirodė esantys tvirti ir gerai motyvuoti.³² Panašiai ji vertinama ir mokslo istorijos požiūriu: „Išskirtinai dera paminėti A. Ažubalio ir bendraautorių parengtą monografiją „Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)“ (2007). Tai pirmoji mokslinė monografija karo pedagogikos klausimais ir originalus šios srities veikalas.“³³ Gana daug dėmesio sulaukė ir kitos 2 monografijos – „Karinis rengimas Lietuvos mokykloje (1929–1940 m.)“³⁴ ir „Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)“³⁵. Buvo sulaukta kvietimų pristatyti monografijas visuomeninių organizacijų renginiuose – Lietuvos moterų lygoje ir Vilniaus anykštėnų bendrijoje³⁶. Pirmosios trys monografijos plačiai cituojamos mokslo ir mokslo populiarinamuose leidiniuose. Bene paskutinis yra neseniai pasirodęs Aušros Lėkos straipsnis³⁷, kuriame minima antroji monografija, rašant apie karinio rengimo įvedimo problematiką šiandienos mokyklose.

Įteikta 2018 m. lapkričio 12 d.

³² Voverienė O. *Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai*. Vilnius: Mokslo aidai, 2009, p. 58.

³³ Ginevičius R., Nakas A. Žurnalo „Mokslo ir technikos raida“ leidybos poreikio ir galimybių analizė. *Mokslo ir technikos raida*, 2009, Nr. 1, p. 16.

³⁴ Gedminienė R. Anykštėnų knygų derlius. *Pasaulio anykštėnas*, 2009, Nr. 11; Apie karinį rengimą Lietuvos mokykloje 1929–1940 m. Švietimo naujienos, 2009. Nr. 14.

³⁵ Gedminienė R. Anykštėnų knygų derlius. *Pasaulio anykštėnas*, 2010, Nr. 6–7; Veličkaitė L. Monografija apie valstybinę kalbą Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 metais. *Lietuvos aidas*, 2011, vasario 9.

³⁶ Rimša V. Anykštėnai pristatė naujas knygas. *Mokslo Lietuva*, 2011, birželio 2.

³⁷ Lėka A. Karinis mokymas mokyklose: už ir prieš. *Lietuvos žinios*, 2018, spalio 12.

LITHUANIAN ARMED FORCES: AN IMPORTANT ORGANIZER OF NATIONAL EDUCATION IN THE PERIOD OF 1919–1940

Prof. Habil. Dr. Algirdas AŽUBALIS

Established 100 years ago, the Lithuanian Armed Forces besides their main mission to defend a newly restored Lithuania from external enemies and safeguard its independence, did not neglect other challenges that a young state faced in a difficult situation at that time. Due to unfavourable historical circumstances, the Lithuanian written language was developed rather late compared to other European countries. Influenced by the Polish culture, the Lithuanian script was used only for religious needs for several centuries. After more than hundred years of Russification and 40 years of the Lithuanian press ban that lasted from 1864 to 1904, Lithuania, possibly the most illiterate country in Europe at the beginning of the 20th century, declared independence in 1918. Consequently, national education was the first and most topical initial goal for Lithuania. As the armed forces required educated servicemen as well, the Educational Division under the Ministry of National Defence was established in 1919 to provide education for servicemen and spread propaganda during the ongoing struggles for independence. Later, the division changed its name and subordination, however, up to 1940 it had remained an important establishment making an outstanding contribution to national education allowing the Lithuanian Armed Forces to be called an important organizer of national education alongside school, family, society and church.

The article discusses 5 monographs, doctoral thesis and scientific and popular science articles published on the topic. It is noteworthy that only the contribution of the Lithuanian Armed Forces to patriotic education is best investigated, nevertheless, further studies are fostered. Researches on their input into physical training are scarce and highly recommended.